

MOLNÁR JÁNOS

Harc a politikai konszolidációért 1956. november 4. után*

(V á z l a t)

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása az ellenforradalom felszámolásáért vívott harc fordulópontja volt. November 4-e előtt ez a harc nem lehetett eredményes, mert nem volt világos eszmei platform és politikai-szervezeti központ a forradalmi erők irányítására.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásával kezdődő, a politikai és történeti irodalomban a konszolidációért folytatott harc néven ismeretes történeti szakasznak számos bonyolult kérdése van, amelyek közül jelen alkalommal csupán néhányat érintek.

I. A nemzetközi viszonyok fő vonásai 1956 novemberében

1. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a Szovjetunió fegyveres segítségével kezdte meg tevékenységét. Ez meghatározó momentuma volt létrejöttének. A Szovjetunió rendkívül kritikus helyzetben adott segítséget a magyar munkásosztálynak. A Szovjetunió eszmei-politikai és katonai segítségével nélkül bukás fenyegette a szocialista rendszert Magyarországon. A Szovjetunió és a baráti szocialista országok — különösen Magyarország közvetlen szomszédai, beleértve Jugoszláviát is — erkölcsi, politikai, anyagi támogatásban részesítették a magyar munkáshatalmat. A Csehszlovák Köztársaság kormányküldöttsége már 1956. november 15-én Budapestre látogatott. Ama meggyőződését fejezte ki, hogy a magyar kormány a népre támaszkodva, „testvéri egységben és együttműködésben az összes szocialista országokkal, urrá lesz a jelenlegi nehézségeken...” Az NDK küldöttsége november 20-án járt Budapesten és kifejezte „... a Kádár-kormány iránti bizalmát... hangsúlyozta, hogy a forradalmi munkás-paraszt kormányt... minden rendelkezésre álló eszközzel segíti”. A román párt- és kormányküldöttség november 22-én és 23-án tárgyalt magyar partnereivel. 1957. január 1-én pedig a bolgár, a cseh, a román, a szovjet kormány- és pártküldöttségek „... biztosították a magyar elvtársakat, hogy országaik népei minden támogatást és minden segítséget megadnak a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányoknak”. Január 16-án a Kínai Népköztársaság küldöttsége járt Budapesten. Tito jugoszláv köztársasági elnök november 11-i pulai beszédében az ellenforradalom okairól és más fontos kérdésekről is vitatható magyarázatokat adott, de az akkor legfontosabb kérdésekben világos nézetei voltak, és ezzel segítette a magyar forradalmárok harcát. Az új forradalmi kormány tagjai szerinte „azt képviselik, ami Magyarországon a legbecsületesebb”. Kritikai meg-

* Előadás formájában elhangzott az MSzMP Párttörténeti Intézete 1956 novemberében tartott tudományos ülészakán.

jegyzéseket tett a szovjet csapatok fegyveres segítségével kapcsolatban, de le-
szögezte, hogy enélkül nem lehetett volna megvédeni a szocializmust, tehát erre
szükség volt. A francia, az olasz, az osztrák, a japán stb. kommunista párt is
határozottan az új kormány mellett foglalt állást. A távoli ausztrál kommunista
párt vezetői a következőket mondták: „Pártunk helyesli a magyar kormánynak
azt a lépését, hogy szovjet segítséget kért az ellenforradalom elfojtásához és a
magyar munkásosztály forradalmi vívmányainak megőrzéséhez. Helyeseljük ezt
a lépést, mert szükséges volt a népi demokrácia és a szocialista társadalmi rend
fenntartása érdekében.”¹

Az eszmei segítség mellett nagyon jelentős az a gazdasági segítség is, amit
a szocialista országok — főként áruhitel formájában — nyújtottak Magyar-
országnak.

Azt lehet mondani, hogy a szocialista országok helyzete kedvező volt,
hiszen még idejében segítségére siethettek a magyar forradalmi erőknél ahhoz,
hogy azok megakadályozzák az ország kiszakítását a szocialista táborból. Az a
tény azonban, hogy a magyar munkásosztály és forradalmi szervezetei képtelenek
voltak arra, hogy önerejükkel leverjék az ellenforradalmat, erkölcsileg-politikai-
lag nehéz helyzetet teremtett és alkalmat adott az imperialista erőknél arra,
hogy kihasználják azt a szocializmus ellen. Ennek negatív következményei
károsan hatottak a Szovjetunió és a szocialista országok diplomáciai helyzetére,
és ami még fontosabb: sok dolgozó embert, munkást elkeserítettek, nemcsak a
tőkés, hanem a szocialista országokban is. Ez átmenetileg hátrányosan befolyá-
solta a forradalmi szervezetek és kommunista pártok helyzetét, sok tőkés ország-
ban csökkentette a pártok létszámát is. Erősödött a polgári-kispolgári-revizionista
nyomás a kommunista pártokra. A Szovjetunió helyzetét külön nehezítette, hogy
az 1956. október 30-i kormánynyilatkozatát, amely az akkori magyarországi
helyzetet veszélytelenebbnek ítélte, mint amilyen az valójában volt, — s amelyik
bejelentette az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok Buda-
pestről való kivonását — pár nappal később radikálisan el kellett vetni.

2. Természetesen nem helytálló az a következtetés sem, hogy az imperia-
lista hatalmak, különösképpen az USA, NSzK, Anglia, valamint Franciaország
helyzete ebben a kérdésben az említett okok miatt jó volt. Átmeneti előnyeik
voltak azért, mert a magyar ellenforradalomban nem lehetett kimutatni jelentős
imperialista fegyveres csoportok vagy hadsereg részvételét; abból eredően, hogy
az imperialista nézetek terjesztői a Szabad Európa Rádióon kívül magyarországi
revizionista és ellenforradalmi elemek voltak, s főleg azért, mert csak szovjet
segítséggel lehetett megvédeni a néphatalmat Magyarországon. Ennek a leg-
döntőbb oka abban volt, hogy az 1956-os ellenforradalom jelszavainak jelentős
része tényleges társadalmi problémák megoldásának követeléséből *indult* ki.
E problémák gyors megoldását népi tömegek követelték; felvonulók, sztrájkolók,
sőt fegyveres felkelők is. Az imperialista kormánykörök, a sajtó, a rádió kihaszná-
lták azt, hogy az ellenforradalmi erőknél adott támogatásuk háttérben maradt,
s hogy november 4-ig sikerült e támogatás eredetét és fő eszközeit is homályba
burkolni. De az imperializmus látszólagos erkölcsi nyereségei is átmenetiek
voltak. Végül lelepleződött a hazugság, és saját népük nagyobb része számára is

¹ Ezekről a tárgyalásokról kiadott nyilatkozatok megjelentek a következő kiadványokban:
Megbonthatatlan egységben. Dokumentumok. Bpest, Kossuth. 1957; Nemzeti érdek és munkás-
nemzetköziség. Bpest, Zrínyi. 1957; és Testvérpártok a magyarországi eseményekről. Bpest,
Kossuth. 1957.

gyanús lett az az ellentmondásmentes támogatás, amelyet a lehetőségükre álló eszközökkel a Nagy Imre-csoportnak, a magyar ellenforradalomnak adtak.

Az imperializmus helyzetét különösen meggyengítette a szuezi agresszió, amely egyrészt lehetetlenné tette a nyugati népi közvéleményt is erősen befolyásoló egyes európai értelmiségi csoportok: franciák, olaszok, sőt bizonyos mértékig az angolok és nyugat-németek számára is, hogy egyértelműen kiálljanak a magyar ellenforradalom mellett. A szuezi agressziót csak agressziónak lehetett nevezni, ellenforradalomnak. Csak a durva szélsőjobboldali agitáció hasonlította hozzá a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának adott szovjet fegyveres segítséget. (Mindamellett az ilyen agitáció, — főleg szocialista, szociáldemokrata körökben — nem volt teljesen hatástalan.) A szuezi agresszió kudarcának más tekintetben is döntő szerepe volt a magyar eseményekben. Az Amerikai Egyesült Államok és az NSzK végül is az akkori katonai-politikai helyzet megítélése alapján tartózkodtak attól, hogy messzebb menjenek a magyar ellenforradalmi erők katonai támogatásában. A szuezi agresszió kudarcra ugyanis az arab népek határozott fegyveres ellenállásának és emellett *mindenekelőtt* a Szovjetunió — a katonai segítség ígérését is magába foglaló — félreérthetetlen magatartásának köszönhető. Ez a Szovjetunió erejét mutatta.

Mindent összevetve, a nemzetközi helyzet természetesen a magyar forradalmi erők számára volt kedvező. A Szovjetunió népei azzal, hogy Magyarország történetében másodízben adtak segítséget a szabadság rendjének megteremtésére, világtörténelmi jelentőségű küldetést hajtottak végre.

II. Az ország belső helyzete

Az ország belső helyzetének jellemző vonása a szocialista forradalom erőinek nagyfokú dezorganizáltsága volt. Ez kifejeződött mindenekelőtt az eszmei zavarban, mégpedig — nem az ellenforradalom tíz napjához, hanem a felszabadulás óta addig eltelt 11 évhez képest — hosszú ideig. A revizionista nézeteknek a dolgozó tömegek között is nagy hatásuk volt. Mindenekelőtt a szovjetellenes és nacionalista nézetekről van szó. Az ellenforradalom a revizionizmus egyik, az említettek mellett is központi jelszavát, a demokráciát, széttépte és sok embernek a polgári demokrácia, a formális demokrácia iránti illúzióját — ha nem is véglegesen — de szétfoszlatta. Tíz nap sem kellett ahhoz, hogy ebből a „demokráciából” terror alakuljon ki. Mindamellett használták a polgári demokrácia eszméjét a kommunizmus ellen még november 4-e után is. A magyar ellenforradalom nem tömegtámogatás nélküli puccs volt, hanem a tömegek félrevezetésére és valóságos elégedetlenségére támaszkodó mozgalom. November 4-e után azonnal kedvezőbb feltételek jöttek létre a forradalmárok számára, hogy felvilágosítsák és megszervezzék a nép erőit, de a helyzetet mégis az jellemezte, hogy a munkások, parasztok nagy tömegei eszmeileg nem láttak tisztán. Az eszmei zűr-zavar egyik megjelenési formája volt, hogy sok marxista — leninista kifejezésről, jelszóról csak később, a gyakorlat tüzeiben lehetett lemosni a hozzáragadt szektás ferdítést, valamint a ráragasztott revizionista-ellenforradalmi értelmezés taszító hatását.

Az eszmei zavar azonban lassan mégis csak kezdett megszűnni és még gyorsabban megszűnt volna, ha az ellenforradalmi erők november 4-ét követően már lemondtak volna az ellenállásról. Ez azonban nem így volt.

Az ellenforradalom táborra sajátos polarizáción ment keresztül november 4-e után. Először is a fegyveres csapatokat néhány nap alatt szétverték, illetve azok nagyobb része szétesett. Az ellenforradalmi tábor szélsőjobb szárnya hát-

térbe szorult. Vezető képviselői disszidáltak és Ausztriából vagy Nyugat-Németországból próbálták itthon maradt híveiket biztatni. A szélsőjobb szárny november 4-ig sem tudott szervezetileg is teljesen önálló politikai erővé válni. A jobboldal szervezettsége tükröződött a Kiszgazdapárt tevékenységében, méginkább a keresztény pártokat magában tömörítő Keresztény Front fellépésében, Mindszenty növekvő szerepében, abban, hogy a horthysta katonatiszti csoportok és a fegyveres felkelők egyes — amúgy is fasiszta vezetés alatt álló — csoportjai között szoros együttműködés jött létre. A kormányban és a sajtóban még nem léptek fel teljesen nyíltan a szélsőjobboldaliak. Mindszenty, néhány tőkés-nagybirtokos vezető jelentkezése azonban elég volt ahhoz, hogy már november 4-e után azonnal rá lehessen mutatni szerepükre és céljaikra. A klérus, a tisztikar, a horthysta vezetőgarnitúra reakciós, népellenes tevékenysége eléggé ismert volt a nép előtt. Világosan látták ezt ők maguk is. Az 1945 után illegálisba vonult, de az ellenforradalom alatt a Mindszenty politikai táborát megszervező klerikális politikai csoportosulás, a Keresztény Front vezetői így írtak Mindszenty november 3-i beszédének hatásáról: „Az évtizedes materialista propagandának és félrevezetésnek meg a megfélemlítettséggel és aggodalommal telítettségnek volt a következménye, hogy népünk nem a megérdemelt lelkesedéssel fogadta Eminenciás Urunk szózatát, s hogy annak egyes kitételeit félreértette, tartalmilag pedig hiányosnak ítélte... A nép félreértette a beszédnek a magántulajdonról szóló kitételét — talán annak szűkszavúsága miatt is — s abból azt olvasta ki, hogy az Egyház a nagyüzemeknek és a nagybirtokoknak a régi tulajdonosok — közöttük az Egyház — kezébe való visszajuttatását szorgalmazza.”²

A szélsőjobboldal háttérbe vonulása egy pillanatra ismét a revizionisták növekvő szerepét segítette. A revizionisták október 23. és november 4. között frakciókra szakadtak, 28-a után sorra félretolták csoportjaikat, s csak a régi polgári jobboldallal teljesen szövetkező Nagy—Losonczy csoport maradt hatalmon. (A revizionisták különböző csoportjai eszmei-szervezeti differenciáltságuk, főleg azonban az október 23-a után kialakuló bonyolult politikai szituáció miatt alakultak ki. Elkülönülésük igen rövid ideig tartó és cseppfolyós volt.) A többi csoport október 28. és 31. között részben szétesett, főként azonban szétverték őket, mert minden politikai, társadalmi, tudományos, kulturális, ifjúsági stb. szervezet vezetőségéből kidobták őket a polgári jobboldaliak.³ A revizionisták különböző csoportjai 4-e után újra újra megteremtették a 23-a előtt is meglévő egységüket. Jobboldali bírálatuk, amely október 28.—november 4. között igen erős volt, megszűnt. Levontak bizonyos politikai tanulságokat is. Ez mindenekelőtt abban mutatkozott meg, hogy vezető képviselőik nyíltan vállalták a polgári demokráciát. Eszmei nézeteik kulcspontjai a szovjetellenesség, a nacionalizmus és az antikommunizmus lettek. Ezenkívül ez tükröződött abban is, hogy ellentmondás nélkül vállalták a politikai szövetséget is a polgári erőkkal. A Kiszgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt jobboldala, valamint a revizionisták egyes csoportjai november 5-től kezdve együtt próbáltak új koalíciós szövetséget teremteni a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom elnevezésű illegális szervezetben. Többek között ennek a következménye volt az is, hogy a régi koalíciós pártok haladó, szocializmussal rokonszenvező tagjai is hosszú ideig elzárkóztak a kormánnyal való együttműködéstől.

² FB I.B. 0130/3.

³ A revizionista csoportokról és általában az ellenforradalom történetéről lásd *Molnár János*: *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban* c. könyvét (Bpest, Akadémiai Kiadó, 1967).

A revizionista erők — vállalva a most már az 1956 nyarához képest természetesen sokkal jobboldalibb és nyíltan polgári platformot — még a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imrék szellemi irányításával rátértek az illegális útjára. Két illegális lapot adtak ki, „Élünk”, illetve „Október 23-a” címmel. Megszervezték az ifjúsági összeköttetéseiket, a MEFESz-t, újra megpróbálták felvonultatni az Írószövetség elnökségét, amely november 2-i kiegészítés után politikailag ismét csaknem teljesen egységes volt. (November 2-án polgári-polgári demokrata képviselőket választottak be az elnökségbe, és eltávolítottak onnan számos kommunistát; növedett a népies irányzat képviselőinek aránya is.)

A szélsőjobboldaltól való bizonyos elhatárolásban, a polgári demokrata és polgári irányzatokkal való szorosabb és nyílt kapcsolatban is alapvető politikai tanulság tükröződik, de méginkább abban, hogy — és ez egyes jugoszláv eredetű nézetek újra elevenedő hatását jelentette — elsősorban a munkástanácsokra támaszkodtak. Kardelj, a jugoszláv nemzetgyűlés elnöke 1956 december elejei beszédében a Tito-féle álláspont negatív irányba változott meg. Ő elítélte a magyar kommunisták álláspontját a munkástanácsokkal kapcsolatban, és nem nyilatkozott olyan pozitívan a magyar kormányról, mint Tito elnök. Egyes jugoszláv politikai, diplomáciai elemek segítséget is adtak a magyar munkástanácsoknak.

Az ellenforradalom minden csoportja levonta azt a tanulságot, hogy teljesen elhamarkodottan cselekedett, amikor november 4-e előtt nem fordított kellő figyelmet a munkástanácsokra. Ezért most minden irányzat a munkásosztályt igyekezett mozgósítani. Ez a magyarázata annak, hogy most már nem a magyar „szabadságharcosok”, nem is csak az ifjúság, hanem a munkásosztály nevében beszéltek, hogy főleg a munkások között szervezkedtek. Sőt a munkásoknak azt magyarázták, hogy ők — a munkások — voltak a „szabadságharcosok”. Ezt a tételt alátámasztandó, a főváros belső kerületeiből kikergetett fegyveres ellenforradalmárok néhány napig megpróbálták a külső kerületekbe — Csepel, Soroksár, Újpest stb. — s az ottani üzemek környékére vonulva rendezni soraikat. Erre a tudatos akcióra támaszkodva hirdették gúnyosan az ellenforradalmi röplapok, a nyugati polgári sajtó, és az ENSz-jelentések, hogy „tízezer gróf és báró” harcol Csepelen. A forradalmi erők támadása következtében pillanatok alatt szétestek az ellenforradalmi pártok, és a színről letűnt pártok és bizottmányok szerepét — különösen az ún. nemzeti bizottmányokét — a munkástanácsokkal próbálták betölteni. Ezért vált éppen az ún. Nagybudapesti Központi Munkástanács (a továbbiakban KMT) az ellenforradalom legfőbb legális szervévé.

A munkástanácsok növekvő ellenforradalmi szerepét elősegítette, hogy a nyugati propaganda 4-e után gyorsan központi kérdéssé tette eszmei támogatásukat. A nyugati rádióadók — mindenekelőtt a Szabad Európa Rádió és különös módon az angol rádió, amelynek szerepe a magyar események befolyásolásában november 4-e után megnövekedett — nap mint nap foglalkoztak e témával. A magyar ellenzék is így tett. A Gimesék által szervezett első revizionista értekezletek (november 5—10. között) is foglalkoztak a munkástanácsokkal. Az Írószövetség november 12-i ülésének első nyilvános röplapján szólt a munkástanácsok támogatásáról.

A KMT 1956. november 14-én alakult meg Újpesten. Ezen az ülésen az Írószövetség kiküldöttjeként fellépő írók ismertették Bibó István 1956. november 9-én kelt polgári platform-tervezetét. Ez az ellenforradalmi terv ún. alkotmányos garanciákkal akarta biztosítani, hogy az országban levő kommunistákat nem

szabad kiirtani. A KMT határozata nem ismételte meg azokat az általános demokratikus óhajokat, amelyeket a Bibó-féle tervezet tartalmazott. A határozatként elfogadott 8 pontnak tulajdonképpen négy lényeges momentuma van:

- állítsák vissza Nagy Imre kormányát,
- vonják vissza a szovjet csapatokat,
- állítsák vissza a többpártrendszert, és az, hogy
- ha eme követeléseket nem teljesítik — sztrájkolni kell.⁴

Nem véletlen, hogy a rendkívül zűrzavaros körülmények között lezajló tanácskozás elveiben magáévá tette Bibó nézeteit. Ebben a 4-e utáni ellenforradalmi tábor, s benne a volt revizionisták általános polgári, polgári demokrata platformjának uralkodó szerepe tükröződik. Csak ilyen platform tette lehetővé a szélsőjobboldal számára, a klerikális-horthysta erők számára, hogy háttérben maradjanak, és azt, hogy a revizionisták „önálló”, „nemzeti kommunista” nézetei felolvadjanak az eredeti polgári nézetekben.

A KMT, megalakulása után egységbe próbálta szervezni a munkástanácsok ellenforradalmi vezetőit. Sztrájkokat szerveztek, országos hálózatot építettek ki, sokszorosított lapot indítottak, bojkottot szerveztek a párt és a kormánylapok ellen. Ün. paraszttanácsokat is próbáltak szervezni, teljesen eredménytelenül. A parasztság sem 4-ig, sem az utóvédharcokban nem került jelentős tömegeiben ellenforradalmi befolyás alá. (Ennek elsősorban az volt az oka, hogy vidéken az ellenforradalmi erőknek nem volt jelentős fegyveres befolyásuk. A falvakban feltűnő szervezőkről pedig igen hamar kiderült, hogy többségükben volt kulákok, ügyvédek, a földesurak volt kiszolgálói stb.)

A KMT maga köré tömörített minden ellenforradalmi, és a kormánnyal szemben álló csoportot. A fegyveres csoportok, amelyeket — mint szervezett erőket — november 8-ig gyakorlatilag likvidáltak, s kisebb egységeit visszavonultak a bakonyi, illetve mecseki hegyekbe, megtalálták a kapcsolatot a KMT elnökségével. A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága nevű szervezet, amely az október 28-án létrejött Értelmiségi Forradalmi Bizottságból — határozottabban polgári szemléletű résztvevőkkel kibővítve — alakult újjá, az Írószövetség, amelynek állandó képviselője volt a KMT elnökségében, mind a KMT-t ismerték el vezetőnek.

A KMT-nek volt befolyása a munkások között. Ennek számos oka volt. Így pl. a nagyarányú belső és külső propaganda. A régi, szektás hibákkal szembeni felháborodás, különösen pl. az üzemi demokrácia, a szocialista demokrácia hiánya korábban. Sokaknál bizonytalanság érzése. A fizetett sztrájkok, a természetbeni juttatások rendszerének kiterjesztése igen sok üzemre, élelemosztások stb. révén megvalósított korrumpálás stb.

Az ellenforradalom kifejlődése és bukása sok ember illúziójának a bukásához vezetett. Elsősorban az ingadozó politikai magatartású rétegek: értelmiség, kispolgárság sajátja, de nem kizárólagosan az övék, hogy a helyzet megjavítását vágyó tisztá és emelkedett érzéseik mocsárba fulladását fájlatják, elkeserednek ezen, és másokat okolnak az ilyen helyzet bekövetkezéséért. Hogy az igazság felismerése a megtévesztett embereknek fáj, s hogy ez a helyzet nehéz, tragikus eleme volt, azt az MSzMP 1956. december 8-i határozata is nagyon világosan látta. „Arra a kérdésre — szól a határozat —, hogy mi volt a Magyarországon október 23-án kezdődött fegyveres felkelés alapvető jellegzetessége: forradalom,

⁴ A KMT iratanyaga: PI Arch. 272. C(11)1.

vagy nemzeti forradalom-e, szembenézve a tényekkel, csak azt válaszolhatjuk: nem volt sem az egyik, sem a másik, hanem ellenforradalom volt. Ezt az igazságot annak tudatában is meg kell mondani, hogy az események során az országban megmozdult tömegek túlnyomó többsége célkitűzéseiben, szándékaiban és érzéseiben a Magyar Népköztársaság hű fia, becsületes dolgozó és jó hazafi volt, nem pedig ellenforradalmár.

Az októberi eseményekben becsületes szándékkal részt vett tömegeknek látniuk kell azt a keserű igazságot, hogy a népköztársaság államrendje és intézményei ellen a fegyveres felkelés azok részéről is az ellenforradalom céljait mozdítja elő, akiknek az nem volt szándékában.”⁵

A nyugati imperialista erők nagy erkölcsi, politikai támogatást adtak a munkástanácsoknak. Illegális úton felvették a kapcsolatot vezetőikkel és sugalmazták lépéseiket. November 14-e után az ellenforradalom utóvédharcainak élvonalába a KMT és a munkástanácsok kerültek. De tevékenységük nemsokára a tömegek ellenállásával találkozott.

III. A konszolidáció első fázisa

A döntő tényező a bonyolult viszonyok közepette is a tömegek tisztánlátásának erősödése, a párt, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány befolyásának növekedése volt.

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elvileg akkor jött létre, amikor Apró Antal, Kádár János, Kossa István, Münnich Ferenc és társaik szakítottak a Nagy Imre-kormánnyal. Ez 1956. november 1-ének estéjén történt. A kormány ténylegesen november 2-án, 3-án alakult meg. A megalakulást bejelentő felhívás, valamint a kormány program-nyilatkozata november 4-én — határozottan leszögezte, hogy az új kormány fő feladata az ellenforradalom megsemmisítése. „Veszélyben van a munkások és parasztek hatalma, a szocializmus szent ügye. Veszélyben vannak az elmúlt 12 esztendő mindazon vívmányai, amelyeket a magyar dolgozók és mindenekelőtt ti, magyar munkások a magatok kezével, hősiessé, önfeláldozó munkával teremtettetek meg... Ütött a cselekvés órája! Megvédjük a munkások és parasztek hatalmát, a népi demokrácia vívmányait!” — hangzott a kormány felhívása.⁶ A határozott fellépés az ellenforradalom ellen, a Nagy Imre-csoporttal való teljes szakítás fontos feltétele volt a harcolni kész szocialista erők, a kommunisták és a munkások mozgósításának. Ebben az időben a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány még nem ismerhette a maga teljességében a Nagy Imre-csoport tevékenységének minden oldalát. Csak később vált ismertté pl., hogy Nagy Imre csoportja már 1955-ben az illegális szervezkedés útjára lépett. Fokozatosan tárult fel a Nagy Imre-csoport ellenforradalom alatti működése is. Mindez azonban elsősorban a csoport törvényes felelősségre vonását befolyásolta. A Nagy Imre-csoporttal való eszmei politikai szakítást éppen elég ismert tény indokolta. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a Nagy Imre-féle csoport elleni harc jegyében kezdte meg munkáját.

Az ellenforradalom elleni sikeres harcnak, a tömegek bizalma visszaszerzésének, a helyes marxista—leninista politika és pártélet kialakításának, egyáltalán a forradalmi párt újjászervezésének az is feltétele volt, hogy az új vezetőség

⁵ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956—1962. Bpest, Kossuth. 1964.

⁶ Felhívás a magyar néphez! A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozata. Röplap (PI. Arch. 272. A/IV/4).

elhatárolja magát az MDP által elkövetett hibáktól. Ez egyik fontos jele volt annak, hogy mennyire eltökélt szándéka volt a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának a proletárhatalom megszilárdítása, a rendszer megerősítése. Ez szükségszerűen magábanfogalta a szakítást az MDP olyan volt vezetőivel, akik súlyos hibákat követtek el, s az utolsó pillanatban sem tudták levonni a tanulságokat. Ez a pártvezetés elvi-politikai egysége megteremtésének és a párt tömegkapcsolatai megerősítésének kérdése, tehát a párt erejének a kérdése volt. Közülük senkit sem vontak be a párt és kormány vezetésének munkájába.

A Rákosi-féle pártvezetőség káros és bűnös tevékenységének sok vonása is csak később — a rehabilitálásokkal kapcsolatos részletekbe menő vizsgálatok során — tisztázódott. 1962-ben a Központi Bizottság határozatban elemezte azokat a politikai okokat, amelyek a törvénytörő perekhez vezettek. Ebben a határozatban megállapították, hogy a Rákosi-klikk tagjai már „a felszabadulás előtt elhatározták, hogy a párt vezetését kisajátítják. A proletárdiktatúra győzelme után személyi hatalmuk kiépítése volt a céljuk, majd ahhoz elvtelenül, görcsösen ragaszkodtak; a politikai kalandorság útjára léptek, elszakadtak a párttagságtól, a néptömegektől... A klikk mindezzel megbontotta a párt sorait, szétrombolta a párt tömegkapcsolatát, aláasta a proletárdiktatúra alapjait, kedvező talajt teremtett a nemzetközi imperializmus, a népi demokratikus rendszer belső ellenségei és revizionista támogatóik ellenforradalmi tevékenysége számára.”⁷

A kormány és a párt vezetői ugyanakkor határozottan leszögezték, hogy támaszkodnak az ellenforradalom elleni harcban bátran kiálló kommunistákra, pártmunkásokra, s megvédik őket az ellenük a „sztalinizmus”, „rákosizmus” ürügyén indított ellenforradalmi támadásoktól.

Halaszthatatlan dolog volt az is, hogy a kormány azonnal intézkedjék a tömegek jogos kívánságait tükröző alapvető kérdésekben. A kormány november 4-én közzétett programja számos távlati feladatra utalt, de megoldásukról természetesen akkor még csak általánosságban beszélhetett. A munkásosztályt és a parasztságot érintő döntő teendők tekintetében viszont azonnal konkrét intézkedéseket foganasított: felemelte a munkabéreket, megerősítette a begyűjtési rendszer eltörlését.

November 7-én jelent meg az MSzMP Ideiglenes Intéző Bizottságának felhívása a párt újjászervezéséről. Ekkor már sok pártszervezet újjáalakult. A megyék többségében és a fővárosban november 5—8-a között talpraállt a helyi kommunisták mag, amely felhívásokat bocsátott ki és megkezdte a párt erőinek tömörítését. Kezdetben a létszám igen kicsi volt, s csak fokozatosan, november végén, december elején indult meg nagyobb mértékben a párttagok jelentkezése.

Az új kormány már megalakulásakor számíthatott a munkásosztály legöntudatosabb részének aktív támogatására. A párt harcedzett káderei — a pártmunkások, a régi párttagok és az öntudatos munkások — az első pillanattól fogva segítették a kormányt az ellenforradalom leverésében, az akkori fő feladatnak megfelelően mindenekelőtt a magyar karhatalom megteremtésében, a fegyveres harcban. Gyorsan létrehozták a főként munkásokból álló karhatalmi ezredek. Ezek a honvédség, rendőrség alakulataival és szovjet csapatokkal együtt részt vettek az ellenforradalmi fegyveres csoportok felszámolásában.

November első napjaiban, az ellenforradalom fegyveres egységeinek szétkergetése után, úgy tűnhetett, hogy a rend igen rövid idő alatt helyreállhat, hogy

⁷ Lásd az 5. jegyzetet.

az új kormány gyorsan megnyerheti a széles tömegek támogatását és megteremtheti a konszolidációt. Megindult a pártszervezés, az államhatalmi szervek munkábaállítása, megkezdtek munkájukat a megyei kormánybiztosok. Már november 5-től kezdve igen sok üzemben felvették a munkát, illetve felkészültek a munka megindítására. Ez természetesen nemcsak a munkásosztály politikai tisztánlátását fejezte ki, hanem elsősorban az egyszerű dolgozó emberek józanságát, azt, hogy tudták: munka nélkül nem lehet élni. Ez a folyamat először vidéken indult meg, ahol nem voltak olyan nagyméretű harcok és az ellenforradalom sem rendelkezett olyan jelentős fegyveres erővel, mint a fővárosban. A Salgótarjáni Acélárugyár munkástanácsa november 5-én már kijelentette, hogy helyteleníti a „forradalom félrcsúszását” és minden erejével a rend, a fegyelem fenntartására törekszik; s elhatározta a munka megindítását. Az ózdi munkástanács is úgy döntött, hogy november 9-én felveszik a munkát. A nógrádi bányákban már november 7-én megindult a munka, és emelkedett a termelés. Pl. Nagybátony november 8-án 121, 10-én 178; Mizserfa 624, illetve 664 tonna szenet termelt. November 7-én a Zalaegerszegi Ruhagyárban és más megyei üzemekben is megindult a munka; 8—9-én a szolnoki üzemekben, Kaposvárott, majd Miskolcon néhány üzemben. 9-én a Dunai Vasmű megbízottai is megegyeztek a kormány kiküldötteivel, hogy megindítják a termelést.⁸

A fegyveres harcok miatt a fővárosban lassan indulhatott meg ez a folyamat. November 7-én a Ganz Vagongyárba sok dolgozó bement, a munkástanács a munka felvétele mellett döntött. Így határozott a Kőbányai Textilművek munkástanácsa is november 12-én.⁹

Ezt a folyamatot azonban megakasztotta az ellenforradalmi erők utóvédharcra, a KMT szervezkedése. November 14. után a munkástanácsok tevékenysége fokozódott. November 16-án, 23—24-én, december 11—12-én országos sztrájkot szerveztek. Ezenkívül számos helyi — 1—2 üzemre kiterjedő — sztrájk is volt. Bujkáló fegyveres bandák igyekeztek megfélemlíteni a dolgozni akaró munkásokat, erőszakkal akadályozták a közlekedést.

Ezek az események fokozták az eszmei zűrzavart. Ez pedig a pártra is hatással volt. Ez a zűrzavar a decemberi határozat megjelenése előtt a párt központi lapjában, a Népszabadságban is tükröződött. 1956. november 23-án a Népszabadság cím oldalán bekeretezett felhívás jelent meg arról, hogy néma tüntetéssel emlékezzünk meg az október 23-i mozgalomról. Ez elsősorban taktikai lépés volt, de mégis tükrözte a párt sorain belüli eszmei zavart. Ahogy a fegyveres ellenállást felszámolták, úgy növekedett egyes szektás személyek és csoportok szembenállása és önigazolási törekvése is. Bizonyos mértékig ilyen szerepe volt Révai József 1957. március 6-án megjelent cikkének is. Az elvont igazság nevében, megfélemlítve arról, hogy mi előzte meg november 4-ét, támadást indított bizonyos, valóban előfordult, eszmeileg vitatható jelenségek ellen. A cikk tápot adott szektás várakozásoknak, másrészt azonban éles elítélő vitát váltott ki.

De a párt szervezetileg és eszmeileg is egyre erősödött, befolyása nőtt. A párt erősödésének alapján született meg az Ideiglenes Központi Bizottság decemberi határozata, amely először elemezte elvileg is az ellenforradalom okait, lefolyását és fő jellemvonásait. Ez a határozat a további pártépítő munka elvi alapja lett és elősegítette az eszmei-politikai egység megteremtését a pártban.

⁸ Lásd pl. Új Úton (Salgótarján), nov. 6, 10, 13.; Új Zala, nov. 7., Új Út (Veszprém), nov. 10, 17., Dunántúli Napló nov. 7., 8., valamint a Pl. Arch. 272. B és 272. C/III. anyagait.

⁹ Pl. Arch. 272 C/III/8. és 272. B. anyagai.

Ezzel a határozattal a párttagság túlnyomó többsége egyetértett és ez feltétele volt a pártot bomlasztani igyekvő revizionista és dogmatikus nézetek elleni még következetesebb eszmei harcnak. A határozat részletesen elemezte a december elejei belső helyzetet, az ellenforradalmi erők taktikáját; majd a párt politikájának néhány alapelveivel; végül az akkor napirenden levő feladatokkal foglalkozott. A határozat jelentősége abban állott, hogy világosan leszögezte:

a) Magyarországon ellenforradalmi felkelés zajlott le;

b) az MSZMP forradalmi, marxista—leninista párt és célja a szocialista társadalmi rendszer felépítése.

A határozatból nyugodt biztonság tükröződött a tekintetben, hogy a párt és a munkásosztály képes lesz gyorsan urrá lenni a zűrzavaron, teljesen felszámolja az ellenforradalmat és tovább erősíti a szocialista rendszert.

A párt növekvő erejét tükrözte a kommunisták december 6-i budapesti utcai tüntetése is. Ezen a tüntetésen több ezer kommunista — üzemi munkás, pártmunkás — vett részt. A főváros néhány központi helyéről kiinduló tüntetés résztvevői határozott fellépést követeltek az ellenforradalmárokkal szemben. Október 23. óta most először hirdették az utcán nyíltan a kommunisták jelszavait. Ezen a tüntetésen foglalta vissza a munkásosztály az utcát, amelyet az ellenforradalom október 23-án elhódított tőle. A tüntetésnek nagy politikai hatása volt. Bátorítólag hatott mindenekeelőtt a kommunistákra, s ennek számokban is lemérhető eredménye lett a párt növekedésében. De a tüntetés — olyan időben, amikor még egyáltalán nem volt veszélytelen ilyen jellegű megmozdulást szervezni — bátorítólag hatott a rendszerhez hű, az ellenforradalmároktól megfélemlített egyszerű emberekre is. A tüntetés ellen szervezett fegyveres ellenforradalmi provokációk, amelyeknek halálos áldozatai is voltak, csak fokozták az egyszerű emberekben a kommunisták iránti tiszteletet. A tüntetés az ellenforradalmárok között ijedséget és elkeseredést keltett.

A munkástanácsok is egyre inkább lelepleződtek. Az állandó sztrájkok, a korrupció, a horthysta-fasiszta és más reakciós elemek nagy aránya a munkástanácsok elnökségeiben egyre visszataszítóbbá tette a munkások előtt is e szerveket. Kiszivárgott az is, hogy a KMT vezetői szoros érintkezést tartanak a nyugati sajtó és rádió tudósítóival. A KMT december 8-i ülése ugyan elhatározta a 11—12-i általános sztrájkot és a SzER segítségével be is indította, a sztrájk azonban megbukott. Bár most is alkalmaztak terrort és erőszakot, már 11-én sem volt általános a sztrájk, 12-én meg alig volt már sztrájkoló üzem. Pedig a sztrájk csak egyik láncszeme volt az ellenforradalmi erők utolsó támadásának. Ezekben a napokban egész sor vidéki városban fegyveres provokációkat szerveztek. Tüntetések és fegyveres provokációk voltak Gyulán, Tatabányán, Miskolcon, Salgótarjánban, Hódmezővásárhelyen, Ózdon, Egerben stb. A provokációk — melyeknek számos halálos áldozata lett — megtörték a magyar karhatalom ellenállását, a tömegek fokozódó kijózanodását, s csődbe jutottak. Ezzel tulajdonképpen katonai-szervezeti tekintetben vége volt az utolsó ellenforradalmi kísérletnek is. A konszolidáció teljes szélességében kibontakozott.

A kormány — és éppen ebben állott sikerének egyik fő oka — soha nem hátrált meg semmiféle ellenforradalmi nyomás előtt, akkor sem, ha az a munkástanácsok oldaláról jött, hanem erejének és befolyásának növekedésével párhuzamosan egyre következetesebben haladt előre, s ugyanakkor mindig szem előtt tartotta a megtévedt egyszerű emberek meggyőzésének feladatát. A párt már ebben a bonyolult helyzetben is nyíltan, őszintén feltárta a problémákat, beszélt a tömegeket érintő valamennyi kérdéstről. A párt és a kormány vezetőinek nyilat-

kozatai, nyílt vitái a munkástanácsok vezetőivel és más küldöttségekkel, igen fontos részei voltak az ellenforradalom eszméi elleni harcnak, a tömegek felvilágosításának.

Ennek a harcnak az eredménye a marxizmus eszméinek új felvirágzása volt. 1956—57 nem jelentette a marxizmus továbbfejlesztését Magyarországon a szó megszokott értelmében. „Csak” arról volt szó, hogy valóban marxizmust, szubjektív idealista, tehát revizionista és dogmatikus fordítások nélküli marxizmust alkalmaztak, amelynek nagy ereje átsegítette a pártot, a munkás- és paraszt-tömegeket az akkori politikai nehézségeken. A marxizmus ereje társadalmi-politikai mozgósító erővé változott. Tíz évvel az ellenforradalom után a kulturális forradalom, a szocialista demokrácia további építése, a gazdasági mechanizmus természetesen a társadalmi fejlődés új szakaszának bonyolultabb és a marxizmus továbbfejlesztését követelő kérdéseit veti fel. Még sem lehet más tudományos következtetést levonni, mint azt, hogy az 1956-os konszolidáció kiindulópontja a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit mind ez ideig a legkorszerűbb tudományos színvonalon összegező marxizmus következetes alkalmazása volt.

Az MSzMP 1956. december 6-i határozatának nagy ereje abban van, hogy — bár viszonylag korlátozott tényfeltárás alapján, de — a történelem által azóta is igazolt módon vette számba a realitást és a korabeli politikai szükséglet igényeinek megfelelően az ellenforradalom okait. A határozat megragadta az igazságot, ezért egyre inkább a tömegek álláspontjává változott.

1956 decembere és 1957 tavasza-nyara az életben kialakult módon egy tiszta proletár-eszmeiséget teremtett az országban. Ennek a proletár-eszmeiségnek az alapja a marxizmus következetes alkalmazása volt, az, hogy a párt és az állam vezetésétől kezdve, a fegyveres szervezeteken át a kulturális élet számos területéig, fő feladatnak s a természetesnek a nép, a munkásosztály politikájának érvényesítését tekintette. Ez a „proletárszemlélet” fejlődött át — mert csak ez fejlődhetett — nagyon rövid időn belül össznépi szemléletté, amely a politikát nem elvont taktikának és stratégiának, hanem a társadalom törvényszerűségeit reálisan, szubjektívizmus nélkül is tudatosan alkalmazó szemléletnek, a jövőért való harc eszközének tekintette.

A konszolidáció fő oka azonban ezek mellett mégiscsak az volt, hogy a magyar nép szocializmust akart. Támogatta és támogatja ma is azt a pártot, amely az újra teljes fényében ragyogó szocialista eszmét s a nép sajátjává vált szocialista rendszert szolgálja.

Я. МОЛЬНАР

БОРЬБА ЗА ПОЛИТИЧЕСКУЮ КОНСОЛИДАЦИЮ В ВЕНГРИИ ПОСЛЕ 4го НОЯБРЯ 1956 ГОДА

Резюме

В первой части статьи автор дает краткий обзор о международном положении во время 4-го ноября 1956 года, знакомит читателей с позицией коммунистических и рабочих партий и различных прогрессивных организаций, а так же с оказанной Венгрии значительной материальной и моральной поддержкой. Тот факт, что революционные силы Венгрии сами по себе не были в состоянии ликвидировать контрреволюционную попытку, для империалистических стран означал временную выгоду.

Вторая глава статьи дает обзор о внутреннем положении страны. Рабочие и крестьянские массы идеологически находились в чрезвычайно трудном положении. Нацио-

налистические взгляды и буржуазно-демократические иллюзии еще долгое время после 4-го ноября имели свое место и оказали сильное влияние. Кроме того различные контрреволюционные группы продолжали свою деятельность, хотя самое правое крыло их — хортистские и клерикальные группы — уже были оттеснены на задний план. Вооруженные группы в течение нескольких дней ликвидировались. Необходимым результатом этого явилось возрастание руководящей роли ревизионистических групп. Раньше, до 4-го ноября уже лишь узкий руководящий слой остался у власти, и тот подвергался сильной критике с правой стороны. Эта, идущая с права критика теперь отодвинулась на задний план. Ревизионисты теперь открыто выступали в союзе со своими буржуазными и буржуазно-демократическими товарищами. В то же время они усиленно старались отгородить себя от крайне-правых элементов и обращали усиленное внимание на Советы рабочих. После 4-го ноября любая из контрреволюционных групп считала своей основной базой Советы рабочих. Этим объясняется большая роль Центрального Совета Рабочих. Около середины ноября Центральный Совет Рабочих превратился в идеологический и организационный центр. И западные державы старались путем пропаганды оказывать помощь Советам рабочих.

В третьей главе статьи автор говорит о первом периоде консолидации, до конца декабря 1956 года. Поворотным пунктом явилось оформление революционного правительства рабочих и крестьян. Данное правительство, на основе отделения от догматических и ревизионистических групп, приступило к организации вооруженной, политической и идеологической борьбы против контрреволюции, к реорганизации партии, а так же к борьбе против вооруженных групп, против контрреволюционной деятельности Советов рабочих, а так же против контрреволюционного, ревизионистического влияния и против быстро распространяющихся догматических воззрений. Принятое 6-го декабря 1956 года, и подкрепленное первой открытой стиличной демонстрацией постановление партии дало до сих пор принятое объяснение о причинах контрреволюции. Рабочие все более отдалились от Советов рабочих и всеобщая стачка 11—12-го декабря, а так же организованные в различных городах на 12-ое декабря демонстрации и вооруженные провокации потерпели крах. Советы рабочих постепенно разоблачались и Центральный Совет Рабочих потерпел крах.

J. MOLNÁR

LES LUTTES MENÉES POUR LA CONSOLIDATION POLITIQUE APRÈS LE 4 NOVEMBRE DE 1956

Résumé

Le premier chapitre de l'étude donne un bref aperçu sur la situation internationale formée entre les 2 et 4 novembre de 1956. L'auteur de l'étude décrit les prises de position des partis communistes et ouvriers et celles des organisations progressistes. Il passe en revue les soutiens dont la Hongrie avait bénéficié de leur part. Pour ce qui étaient des pays impérialistes ils connurent un avantage sur la plan diplomatique et politique du fait que les forces révolutionnaires ne surent à, elles seules, liquider les tentatives de la contre-révolution.

Le second chapitre de l'étude brosse un tableau sur la situation intérieure de la Hongrie. Les masses ouvrières et paysannes se trouvèrent dans une situation qui du point de vue idéologique se révéla être extrêmement difficile. Les idées nationalistes et les illusions bourgeoises démocratiques avaient encore longtemps une grande influence même après le 4 novembre. Les différents groupes contre-révolutionnaires, eux, ne cessaient de continuer leurs tentatives. Leur aile d'extrême-droite — les groupes horthystes et cléricaux — se vit cependant reléguée à l'arrière-plan. Les groupes armés la liquidèrent en l'espace de quelques jours. De cela il s'ensuivit nécessairement le renforcement du rôle dirigeant des groupes révisionnistes. Antérieurement, jusqu'au 4 novembre, ce ne fut qu'une mince couche qui en resta au pouvoir. Celle-ci se trouvait soumise à une âpre critique de la part des droitistes. Cette critique de la droite se reléguait maintenant au second plan. Les révisionnistes assumèrent ouvertement la solidarité avec leurs amis d'inspiration bourgeoise et bourgeoise-démocratique. Simultanément il ne manquèrent pas de se délimiter de l'extrême-droite. Leur attention se porta avant tout aux conseils des ouvriers. Après le 4 novembre les groupes contre-révolutionnaires étaient unanimes à considérer les conseils des ouvriers comme leur base principale. C'est ce qui explique l'important rôle du Conseil Central des Ouvriers. C'était lui qui vers le milieu de novembre devint le centre idéologique et d'organisation. En ayant recours à des moyens de propagande les puissances occidentales s'efforçaient, elles aussi, de prêter appui aux conseils des ouvriers.

Le troisième chapitre de l'étude se consacre à l'étude de la première phase de la consolidation qui comprit la période allant jusqu'à la fin de décembre de 1956. Le tournant y fut marqué par la formation du Gouvernement Révolutionnaire Ouvrier-Paysan. En se délimitant des groupes séctaires et révisionnistes ce gouvernement se mit à déclencher des luttes politiques et idéologiques contre la contre-révolution. Il commençait à réorganiser le parti et à engager des combats contre l'activité contre-révolutionnaire des groupes armés et contre celle des conseils des ouvriers; il agit également contre l'effet idéologique du révisionnisme et contre les conceptions séctaires qui s'étaient vite répandues. La décision prise par le parti le 6 décembre de 1956, appuyée dans la capitale par des manifestations conduites par les communistes et déroulées dans les rues, réussit à définir d'une manière valable jusqu'à présent, les causes de la contre-révolution. Les ouvriers abandonnèrent successivement les conseils des ouvriers et la grève générale ayant eu lieu les 11 et 12 décembre et les manifestations organisées dans plusieurs villes de la province, ainsi que les provocations armées finirent par essuyer un échec. On commença à démasquer les conseils des ouvriers ce qui conduisit à la chute du Conseil Central des Ouvriers.